

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально–науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра фінансів і економіки природокористування

06–03-244

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Банківська система» для здобувачів вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування» заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною комісією
спеціальності «Фінанси, банківська
справа та страхування»
протокол № 6 від 30.01.2019

Рівне 2019

Конспект лекцій з дисципліни «Банківська система» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» заочної форми навчання / Савіна Н.Б., Мельник Л.В. – Рівне : НУВГП, 2019. - 48 с.

Укладачі: Савіна Н.Б., д.е.н., професор, Л.В. Мельник, к.е.н., професор

Відповідальний за випуск: Л.В. Мельник, к.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів і економіки природокористування.

Зміст

	стор.
1. Загальні вказівки	3
1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни	3
1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни	3
2. Теми та зміст курсу	4
2. 1. Загальна характеристика банківської системи України	4
2.2. Організація діяльності комерційних банківських установ	8
2.3. Формування банківських ресурсів	12
2.4. Розрахунково-касові операції комерційних банків	17
2.5. Кредитні операції комерційних банків	23
2.6. Зовнішньо-економічні операції комерційних банків	30
2.7. Загальна характеристика нетипових операцій та банківських послуг	34
2.8. Аналіз фінансової діяльності банку та дотримання економічних нормативів	42

© Савіна Н.Б., Мельник Л.В., 2019
© НУВГП, 2019

1. Загальні вказівки

1.1. Загальні рекомендації до вивчення дисципліни

Предметом вивчення навчальної дисципліни є економічні відносини з приводу організації функціонування банківських установ та їхньої взаємодії із суб'єктами господарювання.

Вивчення дисципліни «Банківська система» базується на знаннях, отриманих з таких навчальних дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Гроші і кредит», «Фінанси», «Фінанси підприємств», а отримані знання будуть використовуватись у подальшому при вивченні таких дисциплін: «Аналіз діяльності фінансово-кредитних установ», «Інвестування», «Фінансовий ринок».

Метою вивчення навчальної дисципліни є ознайомлення студентів з основами організації банківської системи України та операціями комерційних банків.

Основними завданнями дисципліни «Банківська система» є: вивчення основних понять, категорій, дефініцій, пов'язаних з банківською діяльністю; набуття практичних навичок розв'язання конкретних ситуацій (кейсів), завдань та проблем банківської діяльності; формування вмінь щодо пошуку шляхів вдосконалення банківських операцій.

1.2. Навчально-методичні матеріали дисципліни

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 07.12.00.
2. Про Національний банк України: Закон України № 679 - XIV від 20.05.1999.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України №2664-III від 12.07.2001.
4. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 р.
5. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник. Київ: Знання, 2008. 318 с.

6. Ковальчук К. Ф. Банківські операції: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2012. 232с.
7. Кузнецова С.А. Банківська система: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2014. 400с.
8. Лачкова В.М. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посіб. Харків: видавець Іванченко І.С., 2017. 180с
9. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник (за ред. А.М.Мороза і М.Ф. Пуховкіної). К: КНЕУ, 2009. 476 с.
10. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції : підручник. Київ : ЦУЛ, 2007. 632с.

2. Теми та зміст курсу

2. 1. Загальна характеристика банківської системи України

1. Структура банківської системи України.
2. Етапи розвитку банківської системи України
3. Функції та завдання Національного банку України.
4. Види комерційних банків.

-1-

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик; відкриття і ведення банківських рахунків юридичних і фізичних осіб.

Банківська система – це сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні.

Розрізняють два типи побудови банківської системи:

однорівнева – передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій; характерна для слаборозвинених країн;

дворівнева – характерна для країн з ринковою економікою і складається з двох рівнів:

1. центральні банки, що виконують банківські операції для інших банків і урядових структур;

2. комерційні банки, клієнтами яких є підприємства, організації, населення.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень законів України.

Банки в Україні створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку.

-2-

Етапи формування банківської системи України:

1 етап : 1991-1992 рр. – перереєстрація та реорганізація банків.

2 етап: 1992-1993 рр. – поява банків «другої хвилі». Спостерігається масове утворення дрібних малопотужних банків.

3 етап : 1994-1996 рр. – масові банкрутства банків. Особливість третього етапу - зміна складу акціонерів та власників багатьох банків.

4 етап: 1996-1998 рр. – стабілізація банківської системи. На цьому етапі сформувалися групи провідних банків, визначився напрям їх менеджменту, розподілено клієнтів та ринок пасивів. Діє 229 банків.

5 етап: 1998 - 2000 рр. – криза в банківській системі, обумовлена девальвацією гривні. Спостерігається скорочення кількості банківських установ та погіршення їх фінансового стану.

6 етап: 2001-2008 - стабілізація структури й висока позитивна динаміка кількісних показників розвитку банківського сектору. Концентрація капіталу, поява та закріплення домінуючої ролі великих приватних комерційних банків. Розширення асортименту послуг і філійної мережі

7 етап : друга половина 2008- 2009 рр. Найбільш масштабна за роки свого існування криза у банківському секторі. Падіння рівня ліквідності, банкрутство, скорочення кількості банків та їх філій, уповільнення темпів приросту й негативна динаміка банківських показників

8 етап: 2010- 2013 рр - поступове збільшення активів банків і стабілізація банківської системи. Збільшення ролі держави та державних банків

9 етап : 2014 - 2016 рр. - загострення політико-правової ситуації в країні призвело до кризових явищ на фінансовому ринку та викликало збитковість банківських установ. До економічних чинників банківської кризи можна віднести: відплив капіталу, скорочення припливу прямих іноземних інвестицій, нестабільність на валютному ринку, девальвація гривні, зростання державного боргу та дефіциту бюджету, від'ємне сальдо торговельного балансу.

10 етап : - з 2017 року стабілізація на ринку банківських послуг.

-3-

Національний Банк України – де державний банк України, який разом зі своїми філіями функціонує на першому рівні банківської системи і виконує функції резервної системи.

Національний Банк України підзвітний Президенту та Верховній Раді, що означає :

1. Призначення і звільнення Голови НБУ Верховною Радою за поданням Президента.

2. Призначення та звільнення складу Ради НБУ.

3. Надання Президенту та Верховній Раді двічі на рік інформації про стан грошово–кредитного ринку в країні.

Втручання органів законодавчої та виконавчої влади в діяльність НБУ не допускається.

Головним завданням НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України

Функції НБУ :

1. **Емісійний центр:** йому належить виключне право випуску готівкових грошей в обіг та їх вилучення з обігу.

У зв'язку з цим Національний Банк України:

а) визначає порядок ведення касових операцій у народному господарстві;

б) організовує виготовлення банкнот та металевих грошей;

в) встановлює правила перевезення, зберігання та інкасації готівкових грошей;

г) забезпечує створення резервів банкнот та металевих грошей;

д) визначає ознаки платоспроможності грошових знаків, порядок обміну пошкоджених банкнот та їх знищення.

2. **Банк банків** : надає кредити комерційним банкам, організовує міжбанківські розрахунки, визначає порядок і форми платежів, встановлює правила проведення банківських операцій, надає ліцензії комерційним банкам, здійснює нагляд за їх діяльністю.

3. **Банкір уряду** : обслуговує державний борг країни; проводить операції на ринку цінних паперів та на валютному ринку; надає кредити уряду; забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів; представляє інтереси країни в центральних банках інших країн.

4. **Здійснює грошово–кредитне регулювання** за допомогою норми обов'язкового резервування, процентної ставки, операцій на відкритому ринку.

Вищим органом управління в НБУ є Рада НБУ, яка складається із 9 чоловік. Строк повноважень членів Ради НБУ – 7 років. Рада НБУ не має права втручатись в оперативну діяльність Правління НБУ. Правління Національного банку є колегіальним органом та складається з шести осіб: Голови Національного банку, першого заступника та заступників Голови Національного банку. Правління Національного банку очолює Голова Національного банку.

-4-

Комерційні банки – це банки, що проводять кредитне, розрахунково-платіжне та касове обслуговування, а також надають різноманітні банківські послуги.

Види комерційних банків:

1. За способом формування статутного фонду:

акціонерні товариства;

кооперативні банки.

Державний банк - це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства.

Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральний кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб.

2. За видами банківських операцій:

універсальні, які здійснюють широке коло банківських операцій;
спеціалізовані. За спеціалізацією розрізняють: інвестиційні, ощадні, іпотечні, розрахункові банки.

Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого.

Банк набуває статусу спеціалізованого, якщо більше 50 % його активів є активами одного типу. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку, якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб.

3. За організаційною структурою:

багатофілійні банки;

безфілійні банки.

4. За обсягом активів :

найбільші банки – обсяг активів перевищує 20 млрд. гривень;

великі – обсяг активів перевищує 5 млрд. гривень;

середні – обсяг активів перевищує 3 млрд. гривень;

малі - всі інші банки.

В залежності від економічного змісту всі види діяльності банків можна поділити на 3 групи :

активні операції;

пасивні операції;

банківські послуги.

2.2. Організація діяльності комерційних банківських установ

1. Порядок реєстрації банків.

2. Документи, необхідні для реєстрації банку.

3. Порядок одержання банківських ліцензій.

4. Реорганізація банку.

-1-

Державна реєстрація банку – це надання банку статусу юридичної особи. Державна реєстрація базується на наступних принципах:

- обов'язковості державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі;

- публічності державної реєстрації в Єдиному державному реєстрі та документів, що стали підставою для її проведення;
- врегулювання відносин, пов'язаних з державною реєстрацією, та особливостей державної реєстрації виключно Законом;
- державної реєстрації за заявницьким принципом;
- єдності методології державної реєстрації;
- об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Єдиному державному реєстрі;
- відкритості та доступності відомостей Єдиного реєстру.

В Україні банки створюються з дозволу Національного банку України внесенням відповідного запису до Державного реєстру банків. Реєстрація банку є складною процедурою і здійснюється в законодавчо установленому порядку дій, які можна об'єднати в п'ять етапів:

1. Добір уповноваженою особою документів у відповідності до законодавчо-правових актів НБУ.
2. Відкриття в НБУ накопичувального рахунку підписних внесків засновників банку.
3. Підготовка та отримання Висновку про відповідність документів встановленим вимогам.
4. Розгляд пакета документів та Висновків в НБУ та прийняття Правлінням НБУ відповідного рішення.
5. Державна реєстрація у Державному реєстрі банків та відкриття кореспондентського рахунку.

-2-

Учасниками банку (засновниками) можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів. Особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, подає Національному банку України такі документи:

- 1) протоколи зборів засновників та установчих зборів, договір про створення банку або рішення про створення державного банку;
- 2) статут банку;
- 3) копії документів, визначених Національним банком України, необхідних для ідентифікації самого засновника та всіх осіб, через

яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;

4) документи, визначені Національним банком України, що дають змогу зробити висновок про: ділову репутацію самого засновника, фінансовий стан засновника, наявність у засновника достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу, джерела походження таких коштів;

5) документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу;

6) відомості про структуру власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває істотної участі в ній, відповідно до вимог Національного банку України;

7) копію тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;

8) висновок Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених законодавством України;

9) копію платіжного документа про внесення плати за погодження статуту банку, розмір якої встановлюється Національним банком України.

Забороняється здійснювати банківську діяльність без отримання банківської ліцензії.

-3-

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана протягом року з дня державної реєстрації подати Національному банку України наступні документи для отримання банківської ліцензії:

копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи;

копії зареєстрованого Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі акціонерного товариства);

відомості про кількісний склад наглядової ради, правління, ревізійної комісії;

відомості за формою, визначеною Національним банком України, що дають змогу зробити висновок про: наявність як мінімум трьох

осіб, призначених членами правління, у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію; професійну придатність головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту; ділову репутацію членів наглядової ради, головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту; наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим Національним банком України;

копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками;

бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими Національним банком України;

копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється Національним банком України.

Національний банк України приймає рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні протягом двох місяців з дня отримання повного пакета документів. Банк не має права передавати банківську ліцензію третім особам.

-4-

Банк може бути реорганізований за рішенням власників банку. Реорганізація може здійснюватися шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення.

Під час проведення реорганізації банку шляхом перетворення кредитори не мають права вимагати від банку припинення чи дострокового виконання зобов'язання.

Реорганізація за рішенням власників банку здійснюється згідно із законодавством України про господарські товариства за умови надання попереднього дозволу Національного банку України на реорганізацію банку та затвердження Національним банком України плану реорганізації банку.

Національний банк України не дає дозволу на реорганізацію банку у разі, якщо є достатні підстави вважати, що реорганізація загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів і банк, створений у результаті реорганізації, не буде відповідати вимогам щодо економічних нормативів їх діяльності, порядку реєстрації банків і ліцензування їх діяльності.

Національний банк України надає дозвіл чи відмовляє у реорганізації банку протягом одного місяця з моменту отримання заяви банку на реорганізацію.

2.3. Формування банківських ресурсів

1. Власні кошти.
2. Формування статутного капіталу акціонерного банку.
3. Залучені кошти.
4. Запозичені кошти.

-1-

1. Ресурси банку – це сукупність грошових коштів, що знаходяться в його розпорядженні і використовуються для виконання активних операцій.

Власні кошти потрібні:

- для страхування вкладників і кредиторів банку;
- для покриття поточних збитків від банківської діяльності;
- для забезпечення оперативної діяльності банку після його створення;
- використання для участі в спільних підприємствах.

Власний капітал (регулятивний) – складається з основного і додаткового капіталу зваженого на ризик, що визначається нормативними актами НБУ. В загальному розумінні капітал являє собою залишкову вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань. Основний капітал складається:

- статутний фонд – складається з акціонерного або приватного капіталу при організації новоствореного банку шляхом випуску акцій або внесків засновників. Розмір статутного фонду визначається засновниками, але не менше від мінімуму встановленого НБУ.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Забороняється використовувати для формування статутного капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

- резервний фонд – створюється у порядку визначеного зборами акціонерів, він формується за рахунок відрахувань з прибутку і повинен складати не менше 5 % від отриманого прибутку звітного періоду до досягнення 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку.

У разі коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них.

- кошти спеціальних фондів – формуються за рахунок прибутку з метою забезпечення виробництва та соціального розвитку банку.

Додатковий капітал складається з:

- нерозподілений прибуток – створюється у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахувань до спеціальних та інших фондів. За рахунок нерозподіленого прибутку здійснюється виплата дивідендів власниками акцій.

- залишки фондів страхових ризиків (кредитного, валютного, інвестиційного).

Власний капітал поділяється на капітал бруто і власний капітал нетто. ВК нетто – це та частина капіталу банку, що може бути використана як кредитні ресурси.

-2-

Акція акціонерного банку – це цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує внесення акціонером коштів до статутного фонду банку і надає йому право брати участь в управлінні, в розподіленні його прибутків і залишків майна, у випадку ліквідації банку акціонери несуть збитки у розмірі вартості акцій, які їм належать.

Банки випускають акції: прості і привілейовані. Всі акції банку є іменними. Банком забороняється випуск акцій на пред'явника.

Прості акції розповсюджуються серед юридичних і фізичних осіб. Власник такої акції має право:

- 1) на участь у загальних зборах акціонерів;
- 2) право голосу пропорційне кількості акцій;
- 3) право на одержання дивідендів пропорційне вартості акцій;
- 4) право на одержання частини майна в разі ліквідації банку;
- 5) на пріоритетне придбання акцій додаткових випусків;
- 6) на пільгове касове розрахункове обслуговування банком.

Привілейовані акції розміщуються серед фізичних осіб. Власниками цих акцій можуть бути працівники банку, працівники підприємств засновників банку та інші споріднені з банком особи. Власник привілейованих акцій має право:

- на гарантоване одержання дивідендів по фіксованій або плаваючій ставці;
- пріоритет перед власником простих акцій на одержання часткового майна в разі ліквідації банку.

Власник привілейованих акцій не має права голосу у вирішенні питань діяльності банку.

Обов'язки акціонерів:

- оплатити до встановленого строку вартість акцій. Формування статутного фонду можна здійснити тільки шляхом грошових внесків;
- зберігати комерційну таємницю банку;
- не допускати дії, що шкодять репутації банку.

-3-

Залучені кошти – це кошти, які банк залучає на вклади і депозити. Депозит (вклад) – це грошові кошти в національній і іноземній валюті, що передані їх власникам у готівковій чи безготівковій формі банку для зберігання на певних умовах. До них відносять:

депозити до запитання – призначені для здійснення поточних розрахунків і можуть бути в будь-який час частково або повністю поповнені чи використані. Депозити до запитання складаються:

- з коштів на поточних рахунках підприємств та організацій;
- вкладів з попереднім повідомленням про вилучення коштів, якщо

термін такого повідомлення не перевищує 1 місяця;

- кредитові залишки на контокорентних рахунках – це рахунок на якому обліковуються власні кошти клієнта (кредит сальдо) та позики банку (дебет сальдо);

- поточний рахунок з овердрафту може відкриватися юридичним та фізичним особам (контокорент тільки юридичним особам), запозичення коштів на цьому рахунку має нерегулярний характер;

- кошти на кореспондентських рахунках відкритих в даному банку іншими банками.

строкові депозити – це кошти, що розміщені в банку на певний строк і можуть бути вилучені після закінчення строку. При розміщенні строкових вкладів між банком та вкладником укладається депозитна угода, що передбачає основні умови зберігання і вилучення строкового вкладу. До них відносяться:

- звичайні строкові вклади;

- вклади з попереднім повідомленням про вилучення, якщо термін повідомлення перевищує 1 місяць;

- депозитні та ощадні сертифікати. Сертифікат – це письмове свідчення банку емітента про внесення коштів, що дає право вкладнику одержати після закінчення встановленого терміну суму внеску і проценти. На відміну від строкових депозитів сертифікат має право обігу на фондовому ринку;

- банківські векселі – це цінні папери, що містять безумовне боргове зобов'язання банку про сплату визначеної суми векселедержателю у вказаний строк. Банківський вексель можна використовувати, як платіжний засіб чи передавати 3-й особі за допомогою індосаменту. Банківському векселю властива депозитна природа;

умовні депозити – це депозити, що відкриваються клієнту при відкритті ним поточного рахунку. Депозит має обов'язковий характер, а його величина і термін внеску визначається банком.

За користування залученими коштами банки сплачують відсотки. За порядком сплати та нарахування відсотків розрізняють вклади:

- а) з постійною або змінною відсотковою ставкою;

- б) з простим або складним відсотком;

- в) періодичністю нарахування і виплатою відсотків або після

закінчення терміну вкладу.

-4-

До запозичених коштів відносять кошти, отримані від емісій та продажу облігацій, кредити отримані в інших банках та НБУ. Запозичені кошти відрізняються від залучених тим, що ініціатива залучення в даному випадку належить банку.

Облігація – цінний папір, емітується для запозичення коштів. Вона не дає права на участь в управлінні банку та має чіткий термін погашення, чим відрізняється від акцій. Облігації, якщо це передбачається в умовах емісії, можуть бути конвертовані в акції.

Міжбанківські кредити (МК) – кредити, надані на міжбанківському ринку одним банком іншому. Кредитні відносини між банками визначаються на договірних засадах шляхом укладання кредитних угод, які передбачають умови розміщення тимчасово вільних коштів, права та зобов'язання сторін з належним оформленням справ. Міжбанківські кредити надаються з метою оперативного забезпечення банківської системи ресурсами, дотримання вимог економічних нормативів, підтримки ліквідності, платоспроможності та стабільності функціонування банків.

Міжбанківські кредити видаються на термін від одного дня (овернайт) до 1 місяця. Відсоткові ставки по них залежать від попиту та пропозиції на ринку. Якщо є нестача ліквідності — ставки зростають, якщо надлишок — падають. Ставки на міжбанківському ринку впливають на вартість ресурсів для клієнтів й прибутковість банку. Тому Національний банк контролює обсяги міжбанківського кредитного ринку та процентні ставки.

Для щоденного моніторингу ситуації на банківському ресурсному ринку, Національний банк України використовує систему «КредІнфо». Кожен банк зобов'язаний вносити до неї всі операції на міжбанківському ресурсному ринку. Визначаючи середньозважену ставку за міжбанківськими кредитами, Нацбанк отримує можливість оперативно реагувати на зміну ліквідності системи та вартість ресурсів.

Кредитні тендери НБУ. Національний банк може надавати банкам кредити рефінансування шляхом проведення кількісного або

процентного тендера з підтримання ліквідності банків. Наразі Національний банк установлює процентну ставку за кредитами рефінансування, наданими шляхом проведення тендера з підтримання ліквідності банків на рівні ставки за кредитами овернайт.

Національний банк України оголошує графік проведення тендерів з підтримання ліквідності банків.

Тендери здійснюються з такою періодичністю:

три середи підряд – рефінансування строком до 14 днів;

одна середа – рефінансування строком до 90 днів.

Залежно від ситуації на ринку можуть оголошуватись позачергові тендери. За потреби підтримки ліквідності банків на більш тривалий строк можливе проведення тендерів строком до 360 днів.

Рефінансування банків здійснюється лише під відповідне забезпечення, перелік якого повідомляється банкам у повідомленні про проведення тендера.

Кредити, які продає НБУ як правило забезпечуються державними цінними паперами. Ці операції – ломбардні кредити.

2.4. Розрахунково-касові операції комерційних банків

1. Принципи організації безготівкових розрахунків.
2. Відкриття поточних рахунків в банку.
3. Форми безготівкових розрахунків.
4. Системи дистанційного обслуговування клієнтів.
5. Ведення касових операцій в банках.

-1-

Безготівкові розрахунки регламентовано «Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» від 29.03.04 р. Безготівкові розрахунки - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Розрахунки здійснюються протягом операційного дня банку.

Операційний день - частина робочого дня банку, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання та за наявності технічної можливості здійснюється їх оброблення, передавання і виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою - учасником платіжної системи самостійно та зазначається в їх внутрішніх правилах.

Банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта.

Кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків, або на підставі розрахункових документів стягувачів.

Доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках.

Під час здійснення розрахункових операцій використовуються платіжні документи: меморіальний ордер; платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; платіжна вимога; розрахунковий чек; інкасове доручення (розпорядження).

-2-

Порядок відкриття рахунків регламентовано «Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах» від 17.12.2003 р. Поточні рахунки відкриваються підприємствам всіх видів та форм власності, для зберігання коштів та здійснення банківських операцій. Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Рахунки відкриваються за вибором клієнта та згодою банку.

Банк відкриває поточний рахунок юридичній особі, яка не має рахунку в цьому банку, на підставі таких документів:

заяви про відкриття поточного рахунку . Заяву підписує керівник юридичної особи або інша уповноважена на це особа;

копії належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/засновницького договору/установчого акта/положення);

картки із зразками підписів

Клієнт - власник поточного рахунку має право здійснювати операції за рахунком з використанням електронного платіжного засобу після укладення договору, на підставі якого надається і використовується електронний платіжний засіб. Кошти з поточного рахунку не можуть бути використані за допомогою електронного платіжного засобу для одержання заробітної плати, інших виплат соціального характеру, здійснення розрахунків за зовнішньоторговельними договорами, здійснення іноземних інвестицій в Україну та інвестицій резидентів за її межі.

Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

на підставі заяви клієнта;

на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законом покладено функції щодо припинення юридичної особи, припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та визнання фізичної особи банкрутом (за заявою ліквідатора, голови або члена ліквідаційної комісії, управителя майна тощо);

у разі смерті власника рахунку - фізичної особи (у тому числі фізичної особи-підприємця) - на підставі свідоцтва про смерть;

на інших підставах, передбачених законодавством України або договором між банком і клієнтом.

-3-

Платіжне доручення має містити такі обов'язкові реквізити: назву документа; дату складання і номер; назву, код платника та номер його рахунку; найменування та код банку платника; найменування, код отримувача та номер його рахунку; найменування та код банку отримувача; суму цифрами та словами; призначення платежу; підпис платника.

Платник має право зазначати в платіжному дорученні дату валютування, яка не може бути пізніше 10 календарних днів після складання платіжного доручення. Платник до настання дати валютування може відкликати кошти.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 30 календарних днів з дати його виписки. День оформлення платіжного доручення не враховується.

Платіжне доручення від платника банк приймає до виконання за умови, що його сума не перевищує суму, яка є на рахунку платника.

Вимога-доручення оформляється отримувачем коштів і передається безпосередньо платнику не менше ніж у двох примірниках. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах.

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину і подає до банку, що його обслуговує. Платіжна вимога-доручення повертається без виконання, якщо сума, що зазначена платником, перевищує суму, що є на його рахунку. Причини неоплати платником вимоги-доручення з'ясовуються безпосередньо між платником та отримувачем коштів без втручання банку.

Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її отримувачем.

Платіжна вимога застосовується для примусового списання коштів і заповнюється не менше ніж у трьох примірниках. Примусове списання коштів з рахунків платників ініціюють стягувачі (державні та приватні виконавці) на підставі виконавчих документів, установлених законами України.

Платіжну вимогу стягувач подає до банку, що його обслуговує, разом із двома примірниками реєстру платіжних вимог. Банк, що обслуговує стягувача, приймає платіжні вимоги протягом 10 календарних днів з дати їх складання, а банк платника - протягом 30 календарних днів з дати їх складання.

Банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатнього залишку коштів на рахунку платника і виконує платіжну вимогу в межах залишку коштів.

Стягувач може відкликати платіжну вимогу в будь-який час до списання коштів з рахунку платника шляхом подання листа про відкликання до банку, що обслуговує стягувача. Платіжна вимога відкликається лише в повній сумі.

Розрахункові чеки використовуються в безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари, виконані роботи, надані послуги.

Чеки використовуються лише для безготівкових перерахувань з рахунку чекодавця на рахунок отримувача коштів і не підлягають сплаті готівкою. Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін чека на готівку та отримувати готівкою здачу із суми чека. Фізичні особи можуть обмінювати чек на готівку або отримувати здачу із суми чека готівкою (але не більше ніж 20 відсотків від суми цього чека).

Чеки виготовляються на замовлення банку Банкотно-монетним двором Національного банку, брошуруються в розрахункові чекові книжки по 10, 20, 25 аркушів. Чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку.

Для гарантованої оплати чеків чекодавець бронює кошти на окремому аналітичному рахунку «Розрахунки чеками». Чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10 календарних днів (день виписки чека не враховується). Не дозволяється внесення до чека виправлень та використання замість підпису факсиміле.

Чекова книжка може видаватися для розрахунків з будь-яким конкретним постачальником або з різними постачальниками. Чек приймається чекодержателем до оплати безпосередньо від чекодавця, на ім'я якого оформлені документи.

-4-

Оперативне ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обмін технологічною інформацією, визначеною в договорі між банком та клієнтом, клієнт може здійснювати за допомогою систем дистанційного обслуговування.

Дистанційне обслуговування рахунку клієнт може здійснювати за допомогою систем «клієнт – банк», «клієнт - Інтернет – банк», «телефонний банкінг», «миттєва безконтактна оплата» та інших систем дистанційного обслуговування.

Юридичною підставою для роботи клієнта за допомогою систем дистанційного обслуговування є договір банківського рахунку. У договорі обумовлено права, обов'язки та відповідальність сторін, порядок вирішення спорів у разі їх виникнення тощо.

Під час використання систем «клієнт – банк», «клієнт - Інтернет – банк» банк щоденно архівує електронні розрахункові документи, які відправлені клієнтом, та зберігає їх протягом встановленого строку.

Дистанційне розпорядження вважається таким, що передане клієнтом та прийняте банком до виконання, якщо клієнт:

для доступу до системи ввів правильне значення засобу ідентифікації;

увів код операції та всі параметри, які запитуються системою;

підтвердив це розпорядження.

Банк, що обслуговує платника, здійснюючи на підставі дистанційного розпорядження платника списання коштів з його рахунку, оформляє розрахунковий документ, у реквізиті «Призначення платежу» якого зазначає інформацію про платіж і документи, на підставі яких здійснюється перерахування коштів.

Якщо клієнт не підтвердив розпорядження на здійснення операції, то банк операцію не виконує, про що інформує клієнта.

-5-

Порядок ведення касових операцій регламентовано «Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні» від 25.09. 2018.

Банк зобов'язаний здійснювати касове обслуговування клієнтів на підставі договірних відносин через касу банку; забезпечувати оброблення готівки в операційній касі; забезпечувати контроль за платіжністю і справжністю банкнот (монет); здійснювати операції лише з тими видами і номіналами банкнот іноземної валюти, які перебувають в обігу в країнах-емітентах або підлягають обміну в порядку, встановленому банком-емітентом

Касові операції – операції з видачі готівки, її приймання, обміну, валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами, з пам'ятними та інвестиційними монетами, сувенірною та супутньою продукцією, а також операції з приймання на інкасо банкнот іноземної валюти та чеків в іноземній валюті, інших цінностей, які обліковуються на балансових та позабалансових рахунках.

До касових документів, які оформляються банками належать:

- заява на переказ готівки;
- прибутково-видатковий касовий ордер;

- заява на видачу готівки;
- прибутковий касовий ордер;
- видатковий касовий ордер;
- грошовий чек;
- квитанція про прийняття на інкасо банкнот іноземних держав;
- квитанція про приймання до сплати на інкасо чеків у іноземній валюті, рахунки на сплату платежів, а також сліп, квитанція, чек банкомата, що формуються платіжними пристроями, документи для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі, установлені відповідною платіжною системою.

Банк має право здійснювати касове обслуговування клієнтів з використанням електронного підпису та електронного цифрового підпису.

Банк після закінчення касового обслуговування клієнтів підраховує суми за касовими документами, за якими проведені касові операції, і звіряє їх та залишок готівки в операційній касі з даними бухгалтерського обліку. Банк зобов'язаний видавати з каси банку клієнтам тільки придатні до обігу банкноти (монети).

Банк зобов'язаний забезпечити зберігання готівки та інших цінностей лише у власних або орендованих сховищах свого банку.

2.5. Кредитні операції комерційних банків

1. Принципи проведення кредитної політики.
2. Організація кредитування.
3. Кредитні ризики.
4. Забезпечення кредитів.
5. Платоспроможність позичальника.

-1-

Кредитна операція - вид активних банківських операцій, пов'язаних із розміщенням залучених банком коштів наступним чином:

- надання їх у тимчасове користування або прийняття зобов'язань про надання певної суми коштів;
- надання гарантій, порук, акредитивів, акцептів, авалів;
- розміщення депозитів;

проведення факторингових операцій та операцій фінансового лізингу;

видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій зворотного репо;

будь-якого продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів за такою сумою (відстрочення платежу);

розстрочення платежу за продані банком активи.

Комерційні банки самостійно визначають порядок залучення і використання кредитних ресурсів, рівень процентної ставки за кредит.

Рішення про надання банком кредиту у сумі, що перевищує 1 відсоток від регулятивного капіталу банку (фізичній особі) або 3 відсотки від регулятивного капіталу банку (юридичній особі), має прийматися правлінням або радою банку шляхом таємного голосування більшістю у 2/3 голосів.

Про великі кредити (розмір перевищує 10 % регулятивного капіталу банку) банк повідомляє НБУ. Жоден з великих кредитів не повинен перевищувати 25 % власних коштів банку.

Загальна сума виданих коштів не повинна перевищувати 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку.

Банкам забороняється для придбання власних цінних паперів прямо чи опосередковано надавати кредити будь-якій особі.

Банк за кожним кредитом боржника формує кредитну документацію (справу) боржника із паперових або електронних документів. Кредитна документація боржника має містити дані, які є обов'язковими та мінімально необхідними для належної оцінки кредитного ризику.

Банк запроваджує ефективні процеси та контроль, що забезпечують своєчасну ідентифікацію та визначення адекватного розміру кредитного ризику за активом.

-2-

Організація процесу кредитування передбачає формування кредитної справи, яка включає:

1) установчі та реєстраційні документи;

- 2) заява про надання кредиту;
- 3) бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування потреби в кредиті на відповідні цілі, наявність впливу фактору сезонності або циклічності;
- 4) інформація, надана боржником та документально підтверджена іншими банками, про:
 - борг боржника з визначенням основних умов договору про надання кредиту (сума за договором, строк, залишок боргу, вид забезпечення за кредитом тощо);
 - наявність простроченої заборгованості;
- 5) інформація про стан виконання зобов'язань боржника перед банком за попередніми договорами, кредитну історію (за наявності);
- 6) звіт суб'єкта аудиторської діяльності з висловленою думкою щодо фінансової звітності боржника (за наявності);
- 7) висновок уповноважених фахівців банку щодо оцінки кредитоспроможності боржника;
- 8) рішення визначеної особи банку про можливість надання кредиту.

Кредитна угода включає:

1. преамбула, в якій зазначаються сторони, що беруть участь в кредитній угоді, мета кредиту;
2. обсяги та строки погашення кредиту, порядок його дотримання, рівень відсоткової ставки, умови погашення;
3. звіт про гарантії: підприємство характеризує свій фінансовий стан, і гарантує, що всі дані достовірні;
4. характеристика забезпечення;
5. зобов'язання банку та позичальника;
6. права банку та позичальника. Позичальник має право достроково отримати кредит, банк має право змінити відсоткову ставку, розірвати угоду;
7. особливі умови.

Вимоги до кредитної угоди:

- 1) кредитна угода укладається в письмовій формі в двох примірниках;
- 2) внесення змін оформляється додатковою угодою;
- 3) право підпису належить керівним особам.

Кредит може надаватись одночасно або частково в строки, що обумовлені кредитною угодою. Кредит може зараховуватись на поточні рахунки підприємств, переводиться як платіж на рахунки партнерів, використовується в іншому порядку передбаченому в угоді. Надання позики оформляється розпорядженням кредитного відділу своєї бухгалтерії про відкриття позичкового рахунку. Кредит може видаватися відповідно до відкритої кредитної лінії (це згода банку кредитора надати кредит у визначеній сумі в разі потреби підприємства без проведення додаткових переговорів);

Кредит може погашатись водночас чи у відстрочку. Порядок погашення кредиту передбачається кредитною угодою. Погашення кредиту здійснюється позичальником з поточного рахунку платіжним дорученням з посиланням на кредитний договір. Як правило, спочатку сплачується прострочена заборгованість по кредитах, потім відсоток за кредит, і основна сума боргу.

Плата за кредит включає:

- процент за користування кредитом;
- комісійна винагорода (нарахування на частину кредиту, яка не була використана позичальником);
- нарахована пеня – це визначена законодавством грошова сума, яку сплачує позичальник у випадку невиконання своїх зобов'язань;
- штраф – це форма грошової відповідальності позичальника за певні порушення норм.

Підприємство може взяти кредит в будь-якому банку, незалежно від наявності поточного рахунку.

-3-

Визначення розміру кредитних ризиків регламентовано «Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 року. Банк визначає кредитний ризик за активом починаючи з дня його визнання в бухгалтерському обліку до дня припинення такого визнання.

Кредитний ризик (credit risk) – наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої

фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Банк визначає клас боржника на підставі оцінки його фінансового стану. Під час оцінки кредитного ризику банк урахує:

наявну інформацію про боржника; інформацію щодо зловживань і шахрайства;

репутацію боржника; якість менеджменту;

відносини боржника з іншими банками-кредиторами, у тому числі його кредитну історію;

мету проведення боржником кредитної операції та її відповідність профілю його господарської діяльності;

ступінь взаємозв'язку банку з боржником, включаючи наявність розрахункового рахунку в банку, разові відносини тощо;

макро- та мікроекономічні фактори, що впливають на фінансовий стан та/або бізнес-діяльність боржника;

достовірну фінансову звітність боржника;

схильність боржника до діяльності в нових, високоризикових сферах.

Для зменшення кредитних ризиків банки проводять:

1. лімітування кредиту – встановлення сум граничних заборгованостей по позику одному позичальнику;

2. диференціація кредитних вкладень – це розподіл кредитних ресурсів між багатьма позичальниками. Чим більше позичальників отримало кредит, тим ризик неповернення боргу буде менший;

3. визначення кредитоспроможності позичальника;

4. забезпечення кредитів та страхування кредитів.

Для відшкодування збитків пов'язаних з неповерненням кредиту банк створює резерви. Резерв формується за рахунок прибутку і його величина залежить від виду кредиту та ступеня кредитного ризику.

-4-

Основна умова надання кредиту – висока ймовірність його повернення, що забезпечується **заставою**.

Вимоги, які ставляться до матеріальної забезпеченості:

- можливість оцінки забезпечення;

- ліквідність;

- постійна вартість;
- невеликі витрати на зберігання товарно-матеріальних цінностей.

Кредит вважається забезпеченим, якщо між позичальником і банком укладся договір про заставу. При цьому банк має право одержання компенсації з вартості заставного майна шляхом його реалізації. Угода про заставу включає:

- 1) суть забезпечення;
- 2) розмір застави;
- 3) строки виконання зобов'язань;
- 4) опис і вартість заставного майна;
- 5) місце знаходження майна;
- 6) зобов'язання зі страхування майна.

Документи щодо застави (у тому числі її моніторингу):

- 1) договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них, гарантійні листи;
- 2) документи, що підтверджують повноваження особи підписувати договори застави від імені боржника банку;
- 3) юридична документація заставодавця;
- 4) копії правовстановлюючих документів на майно (майнові права), що передається в забезпечення;
- 5) документи, що підтверджують ринкову вартість заставленого майна;
- 6) документи, що свідчать про наявність та якість збереження заставленого майна;
- 7) документи, що свідчать про обтяження майна та його державну реєстрацію відповідно до вимог законодавства України;
- 8) договори страхування заставленого майна та документи, що підтверджують сплату страхового платежу (за наявності).

Гарантія – це зобов'язання третьої сторони повернути кредит за позичальника. Оформляється гарантія у вигляді гарантійного листа в якому вказується:

- а) організація гарант;
- б) організація позичальник;
- в) банк кредитор;
- г) поточний рахунок гаранта;
- д) розмір, строки і відсоток за користування кредитом.

Страхування – це система економічних відносин, яка передбачає створення спеціальних фондів громадських коштів і їх використання при поверненні кредитів. У страхуванні беруть участь дві сторони:

Страхування кредитів проводиться банком в добровільній формі. Розрізняють два види страхування кредитів:

- страхування відповідальності позичальника. Страхувальником виступає позичальник;

- страхування кредитних ризиків. Страховиком виступає банк.

При цьому сума страхових внесків враховується при встановленні відсоткової ставки за кредит. Для укладання договору страхування страхувальник подає документи:

- 1) заява;
- 2) статут;
- 3) копію кредитного договору;
- 4) баланс підприємства;
- 5) контракт на поставку ТМЦ.

Перелік документів встановлюється страховиком. Відповідальність страховика настає, якщо позичальник не повернув кредит протягом 20-30 днів після виникнення страхового випадку.

Банк має право надавати бланкові (незабезпечені) кредити за умов додержання економічних нормативів та лімітів відкритої валютної позиції.

-5-

Платоспроможність (кредитоспроможність)– це таке фінансово-господарське становище позичальника, яке забезпечує йому можливість своєчасно розрахуватись за користуванням кредитом та повернути позику.

Підходи, до визначення платоспроможності ґрунтуються на принципах і рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду, включаючи застосування компонентів кредитного ризику (EAD - експозиція під ризиком, PD - імовірність дефолту боржника, LGD - втрати в разі дефолту).

Джерелами визначення кредитоспроможності є:

- 1) баланс;
- 2) звіт про фінансові результати;
- 3) звіт про рух грошових коштів;

- 4) звіт про власний капітал;
- 5) дані оперативного обліку позичальника.

Банк здійснює оцінку фінансового стану боржника шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника. Річна фінансова звітність боржника має бути підтверджена суб'єктом аудиторської діяльності. Банк визначає коефіцієнт ймовірності дефолту боржника не рідше ніж один раз на три місяці.

Залежно від значення інтегрального показника банк визначає клас боржника від 1 до 9.

Негативно характеризує кредитоспроможність позичальника:

- наявність простроченої заборгованості за позики;
- наявність простроченої заборгованості за платежами в бюджет та цільові фонди.

2.6. Зовнішньоекономічні операції комерційних банків

1. Форми валютних операцій.
2. Організація валютних операцій.
3. Міжнародні розрахунки.
4. Фінансування експортно-імпортних операцій.

-1-

Валютні операції регламентовано законом України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018.

Валютна операція - операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності; торгівля валютними цінностями; транскордонний переказ валютних цінностей. До валютних цінностей відносяться: національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали.

Торгівля валютними цінностями - операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів - із фізичною поставкою), так і безготівковою формі (для банківських металів - без фізичної поставки).

Форми валютних операцій:

1. Спот – поставка валютних цінностей здійснюється на другий робочий день після укладання угоди (без урахування дня продажу).

Курс фіксується на день купівлі-продажу (сьогодні на післязавтра). Мета операції – забезпечення клієнтів банку в іноземній валюті, а також отримання прибутку за рахунок різниці валютних курсів.

2. Форвард – поставка валютних цінностей через визначений термін за курсом на день укладання угоди. Терміни форвардних угод до 12 місяців. Форвардний курс складається з поточного курсу і форвардної маржі.

3. Ф'ючерс – поставка валютних цінностей через визначений термін за курсом на день реалізації угоди. Здійснення валютних ф'ючерсів відбувається на біржовому ринку. Коло валют, що обмінюється одна на одну обмежене.

4. Опціон – термінова угода, внаслідок якої власник опціону отримує право купити або продати певну суму однієї валюти в обмін на іншу за обумовленим курсом. Власник опціону має право реалізувати опціон або відмовитись від нього, а продавець опціону зобов'язаний виконати валютну операцію за курсом обміну.

Торгівля валютними цінностями здійснюється виключно через уповноважені установи, які отримали ліцензію на таку діяльність. Використовуючи різницю в курсах валют на ринках різних країн банки проводять арбітраж. Арбітраж – угода на переміщення валюти з одного ринку на інший з метою отримання прибутку за рахунок різниці в обмінних курсах.

-2-

Види валютних курсів:

1. Міжбанківський курс – курс гривні по відношенню до інших валют, торгівля якими йде в безготівковій формі між банками України.

2. Готівковий – курс, де банки або небанківські установи готові продавати-купувати валюту в готівковій формі у населення. Міжбанківський курс і готівковий постійно пов'язані між собою, адже вони показують співвідношення попиту-пропозиції на інвалюту по відношенню до гривні в країні.

3. Офіційний курс Нацбанку формується на основі середньозважених курсів укладених на міжбанківському валютному ринку угод.

Офіційний курс гривні до іншої валюти встановлюється через крос-курс – співвідношення обміну між двома валютами, що визначається з курсів цих валют до третьої (долар).

На валютному ринку банки котирують валютні курси з позначенням двох рівнів: *bid* – курс купівлі, по цьому курсу купується базова валюта (продається валюта котирування); *offer* – курс продажу, по цьому курсу продається базова валюта (купується валюта котирування). Різниця між курсом продажу і купівлі називається маржею. Для захисту своєї маржі від коливань курсів банки намагаються компенсувати одну угоду на купівлю валюти іншою (на продаж цієї валюти).

Валютна позиція – співвідношення вимог і зобов'язань банків в іноземній валюті. Закрита валютна позиція – продаж і купівля валюти урівноважені. Відкрита валютна позиція – розходження купівлі і продажу валюти. Відкрита валютна позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

При проведенні безготівкових операцій комерційні банки отримують від клієнтів комісійну винагороду. Розмір маржі між курсами купівлі-продажу та комісійної винагороди не обмежуються. Уповноважені банки з метою забезпечення готівкового обміну відкривають обмінні пункти.

Клієнт може звернутися у відділення банку і купити наявну суму в іноземній валюті. Якщо сума перевищує 150 тис. грн., обов'язковим є пред'явлення паспорта. Різниця між курсом купівлі-продажу визначається банком самостійно.

-3-

Банки, здійснюючи розрахунки по зовнішніх торгових угодах, є учасниками лише розрахунків, а не самих торгових операцій. Форми безготівкових розрахунків:

1. Документарне інкасо – операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача. Експортер після відвантаження продукції дає своєму банку інкасове доручення отримати від імпортера згоду на сплату (акцепт) відповідної суми у зазначений

термін.

2. Документарний акредитив – доручення одного банку іншому провести оплату ТМЦ за рахунок заздалегідь визначених джерел. Ця форма найбільш поширена в міжнародних розрахунках. Для зменшення ризику покупця та продавця широко використовуються банківські гарантії.

Банківська гарантія - безвідзивне зобов'язання банку виплатити певну суму у випадку, коли третя особа не зробить цього. Розрізняють гарантії:

гарантія заяви – гарантія збереження заяви на поставку. Вона гарантує покупцю, що продавець обов'язково збереже свою пропозицію до початку торгівлі (сума гарантії 1-3 %);

гарантія виконання - зобов'язує продавця виконати взяті по угоді зобов'язання в обумовлений строк (сума гарантії до 10 % суми угоди);

гарантія авансу - зобов'язання банку за продавця повернути покупцю аванс у випадку невиконання умов угоди. Використовується, якщо покупець вносить аванс.

Національний банк України має право встановлювати граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів.

Національний банк України має право встановлювати мінімальні граничні суми операцій з експорту та імпорту товарів.

Строк виплати заборгованості обчислюється з дня митного оформлення продукції, що експортується. Поставка товарів має здійснюватися у строки, зазначені в договорах, але не пізніше встановленого НБУ граничного строку розрахунків з дня здійснення авансового платежу (попередньої оплати).

-4-

Фінансування експортно-імпортних операцій - сукупність способів для отримання експортером грошових коштів до знаходження платежу від імпортера.

Способи фінансування експортерів:

1. аванси під інкасо – експортер просить банк провести інкасо від його імені, а банк може надати йому аванс під інкасо в сумі 80-90 % вартості інкасо;

2. облік або купівля векселів чи чеків банку;

3. позики в національній валюті для фінансування експортних операцій;

4. позики в іноземній валюті.

Євровалюта – будь-яка з основних видів валют за межами країн походження цієї валюти.

Типи середньострокових позик у євровалюті:

- позики з фіксованою процентною ставкою, яка на певну маржу вище ставки LIBOR. Ставка LIBOR – лондонська міжбанківська ставка, за якою провідні банки пропонують валютні позики один одному.

- ролloverні позики з плаваючими процентними ставками – при цих позиках ставка коригується через рівні часові інтервали – ролloverи.

Способи фінансування імпортерів:

- позика в національній або іноземній валюті;

- кредит (комерційний) з використанням векселів.

2.7. Загальна характеристика нетипових операцій та банківських послуг

1. Ознаки банківських послуг, їх види.

2. Фінансовий інжиніринг.

3. Трастові послуги.

4. Лізинг. Операційний та фінансовий лізинг.

5. Посередницькі послуги.

6. Гарантійні послуги.

-1-

Розрізняють традиційні і нетрадиційні банківські операції та послуги.

До традиційних банківських операцій відносять операції та послуги, пов'язані з формуванням банківських ресурсів, їх розміщенням в активи та здійснення розрахунків між клієнтами.

Розвиток нетрадиційних банківських операцій і послуг сприяє диверсифікації ризиків, отриманню прибутку з інших джерел, поліпшенню структури балансу банку, його ліквідності.

Виникнення і розвиток нових, нетрадиційних для банків операцій та послуг зумовлене такими причинами:

зниженням рівня доходності традиційних банківських операцій та послуг. Розвиток ринкової економіки, зростання кількості банків, конкурентна боротьба між ними неминуче приводять до зменшення процентних ставок за кредитами і депозитами, до розширення сфери розрахунково-банківських операцій без зростання їх вартості;

загостренням конкуренції між банківськими та небанківськими установами. Прихід на ринок банківських продуктів небанківських установ (кредитних спілок, ломбардів, пенсійних фондів тощо) із послугами, дещо відмінними від традиційних банківських послуг, об'єктивно змушує банківську систему теж надавати аналогічні послуги в боротьбі за клієнта;

необхідністю диверсифікації банківських доходів, розширення та вдосконалення структури ресурсної бази банку, підвищення ліквідності та платоспроможності;

необхідністю підвищення якості обслуговування своїх клієнтів. Це виявляється в тому, що відбувається закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, який надає йому весь комплекс послуг і здійснює необхідні операції.

До нетрадиційних послуг належать такі:

фінансовий інжиніринг;

трастові (довірчі) послуги;

послуги зі збереження цінностей із наданням клієнтам у розпорядження сейфів та з прийняттям цінностей клієнта на збереження без їх доступу;

консультаційні та інформаційні послуги зі створення певної міжбанківської бази даних;

гарантійні та посередницькі послуги.

-2-

Послуги з фінансового інжинірингу допомагають клієнтам банку оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у світі, законодавстві та економіці, ухвалювати правильні рішення, ефективно використовувати фінансові ресурси.

Банківські послуги з фінансового інжинірингу – це:

розроблення нових операційних схем для здійснення нових фінансово-кредитних операцій;

розроблення нових фінансових інструментів.

Фінансовий інжиніринг не слід ототожнювати з фінансовим аналізом, який є базою фінансового інжинірингу.

Фінансовий інжиніринг (англ. engineering - споруджувати, проектувати) - надання на комерційній основі консультаційних послуг із розроблення, конструювання та реалізації нових фінансових інструментів, технологій надання нових банківських послуг з метою розв'язання фінансових проблем клієнтів.

Послуги з фінансового інжинірингу можуть бути уніфікованими і індивідуалізованими.

Уніфіковані послуги надаються шляхом застосування готових рішень фінансових проблем.

Індивідуалізовані послуги прив'язані до конкретних особливостей діяльності певного клієнта.

Фінансовий інжиніринг охоплює різні сфери економіки та напрями діяльності: торгівля цінними паперами, створення нових інструментів або технологій захисту капіталів при здійсненні значних за обсягом комерційних операцій, ведення «нау» - рахунків, індивідуальні пенсійні рахунки для населення, фінансування зовнішньої торгівлі, залучення фінансових ресурсів для інвестицій, покриття бюджетного дефіциту, зниження бази оподаткування у клієнта, секюритизація активів, управління ризиками.

-3-

Трастові послуги - послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа-засновник передає своє майно в розпорядження іншій особі – довірительному власникові, для управління в інтересах третьої особи-бенефіціара.

Довірительний власник може надавати довірчі послуги, пов'язані з управлінням майном довірителя і не пов'язані з цим. Правовою основою трастових послуг, не пов'язаних з управлінням майном, є те, що банк у цьому разі є довіреною особою, яка бере на себе здійснення юридичних дій за рахунок та від імені клієнта.

Довірча власність виникає у трьох випадках:

у результаті волевиявлення довірителя майна;
у результаті укладення угоди;
згідно із законом або рішенням суду.

Розрізняють трастові послуги для юридичних осіб і для фізичних осіб. Трастові послуги, що надаються юридичним особам, як правило, включають:

агентські послуги;

створення фондів погашення заборгованості, з яких, відповідно до умов договору, може здійснюватися погашення боргів, сплата процентів, викуп облігацій; виплата дивідендів акціонерам;

обслуговування облігаційної позики, що супроводжується передаванням довіреній особі права розпорядження майном, яке спутує забезпеченням позики;

управління коштами благодійних фондів;

інвестування коштів клієнтів у визначені ними види активів;

обслуговування працівників компанії. У цьому разі траст-відділи надають послуги в інтересах працівників, здійснюючи управління фондами компаній, призначеними для виплат пенсій, різних винагород та допомог;

розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю як усередині країни так і за кордоном;

тимчасове управління справами компанії в разі її реорганізації чи ліквідації;

послуги депозитарію (завірення акцій, за яким акціонери передали право голосу уповноваженим представникам).

Трастові послуги на користь фізичних осіб, як правило, включають такі послуги:

управління майном згідно з договором або прижиттєвий траст: довіритель передає банкові в управління майно, який зберігає його, інвестує, розпоряджається доходом, одержаним від майна, у визначеному договором порядку;

розпорядження спадщиною, або заповідальний траст, тобто розпорядження майном клієнта після його смерті, може здійснюватися відповідно до письмового заповіту, залишеного померлим, у якому зазначений виконавець заповіту, або за рішенням суду, коли заповіт

не був складений. 6 обох випадках розпорядником спадщини може бути трастова компанія чи траст-відділ банку;

опікунство та забезпечення зберігання майна передбачає набір операцій, аналогічний управлінню майном. Зазначений вид трастових послуг поширений переважно на неповнолітніх, які вважаються недієздатними для управління та володіння майном;

агентські послуги характеризуються тим, що одна особа (агент) учиняє як юридичні, так і фізичні дії за дорученням і за рахунок іншої особи. Агентські послуги включають: збереження активів; одержання доходів за ними та повідомлення клієнта; купівлю-продаж цінних паперів та доставляння їх до клієнта; обмін цінних паперів; погашення облігацій; сплату податків; оформлення трастових полісів; оплату рахунків; укладення від імені клієнтів договорів на отримання кредитів; купівлю-продаж іноземної валюти та дорогоцінних металів.

-4-

З англійської «lease» перекладається як оренда. Лізинг – це вид фінансової операції в сфері послуг кредитування. Суть лізингу – поєднання довготривалої оренди та фінансового кредиту. Банк купує устаткування або майно, здає його в оренду (лізинг) і, таким чином, отримує прибуток.

Предметом товарного кредитування, яким і є лізинг, можуть бути: автомобілі, обладнання, сільськогосподарська техніка, споруди, судна, літаки. Лізинг надає можливість користуватися майном, володіти, а потім його викупити. Однак лізинг без права викупу теж існує. У цьому випадку майно повертається банку.

Банк, який надає лізинг, називається лізингодавцем. А особа (фізична або юридична), яка отримує в користування на правах оренди майно, є лізингоодержувачем. У цій угоді також беруть участь постачальник і страхова компанія. .

Продавець через договір купівлі-продажу продає лізингодавцю придбане ним майно або те, яке виробляє. Страхове агентство виконує страховку обладнання або майна, яке є об'єктом лізингу. Банк, що надає послугу лізингу, здійснює реєстрацію всіх документів, стежить за технічним станом обладнання і виконує його обслуговування, ремонт.

Відмінність кредиту від лізингу:

1. Застава при наданні послуг лізингу не потрібна.
2. Невеликий список документів і швидкий розгляд заявки лізингу.
3. Відшкодування ПДВ.
4. Майновий податок помітно зменшується.
5. Страхування збитків при псуванні майна.
6. Не потрібен поручитель.
7. Повернення майна або його обмін.
8. Викип майна після закінчення орендного терміну за нульовою ставкою.
9. На предмет лізингу не можна накласти арешт.

Лізинг, як фінансова послуга, вигідний найбільше для компаній і організацій. Підприємство отримує можливість користуватися майном відразу ж після підписання договору лізингу, отримуючи прибуток на свою користь. Для фізичних осіб більш вигідним буде кредит. Як правило, термін лізингу - до 5 років.

-5-

Посередницькі послуги - це послуги, у наданні яких бере участь третя сторона, що виступає посередником між замовником і виконавцем. До таких послуг відносять: посередництво в отриманні клієнтом кредиту, посередництво в операціях з цінними паперами, валютою, майном.

Найпоширенішими серед посередницьких послуг комерційних банків є посередництво в отриманні клієнтом кредиту. Банк виступає посередником у таких випадках: коли не в змозі сам задовольнити заявку цього ж клієнта про одержання кредиту в зв'язку з тим, що сума кредиту перевищує ліміт кредитування; коли існує розбіжність між запропонованими клієнтом умовами кредиту та кредитною політикою банку. Посередницька послуга у цьому разі полягає в тому, що банк на прохання клієнта отримує кредит в іншому банку і надає його клієнту за вищу плату, ніж отримав сам. Маржа банку при цьому визначається як різниця між сплаченими відсотками за кредитні ресурси іншому банку й отриманими від клієнта за надану йому позику.

Посередницькі операції з цінними паперами банки здійснюють за рахунок і за дорученням клієнта. При первинному розміщенні цінних паперів комерційні банки можуть за дорученням, від імені і за рахунок емітента виконувати обов'язки щодо організації передплати на цінні папери або їхньої реалізації іншим способом. При цьому можливі два варіанти: перший - коли банк бере на себе ризик розміщення цінних паперів; другий - коли не бере, тобто не бере на себе зобов'язань щодо викупу нерозміщеної частини емісії.

Посередництво комерційних банків у валютних операціях передбачає, зокрема, купівлю-продаж іноземної валюти або платіжних документів у ній, конверсію однієї іноземної валюти в іншу, конверсію протягом визначеного строку національної валюти іноземну, і навпаки; переказування за дорученням громадян іноземної валюти за кордон та виплату отриманих на їхнє ім'я з-за кордону переказів; інкасування іноземної валюти та платіжних документів.

-6-

Гарантії та поручительства — це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що застосовуються між будь-якими суб'єктами правовідносин.

Гарантійні послуги полягають у зобов'язанні банку виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання.

Відповідно до ст. 560 Цивільного Кодексу під гарантією слід розуміти зобов'язання гаранта, що видається на прохання іншої особи (принципала), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторів принципала відповідну грошову суму.

До цієї групи операцій належать: гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що впливають з невиконання клієнтом умов контракту. Плата за надання гарантійних послуг — це комісія. Банківські гарантії, особливо відомих своєю платоспроможністю банків, фактично означають доступ клієнта до кредиту.

За договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо зобов'язання не виконується.

Поручитель, який виконав зобов'язання боржника, набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням, тобто зберігає право вимоги до боржника (регресії вимоги).

Між гарантією та поручительством є ряд відмінностей:

1. Гарантія може бути односторонньою цивільно-правовою угодою, заснованою на волевиявленні однієї особи — гаранта.

2. Гарант несе додаткову відповідальність, тобто повністю виконує зобов'язання (за умови відсутності в основного боржника коштів, які необхідні для виконання зобов'язання).

3. Оформлення договором гарантії є необов'язковим.

4. Гарант може обмежити свою відповідальність частиною зобов'язань боржника на суму, на яку видано гарантію.

3 точки зору підстави для реалізації гарантії поділяються на *безумовні* та *умовні*. При наданні *безумовної гарантії* банк-гарант здійснює платіж бенефіціару проти його нічим не обумовленої простої першої вимоги, навіть якщо вона і не підтверджена наданням будь-яких додаткових документів.

За *умовною гарантією* банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченою гарантією, сплачує кошти бенефіціару на підставі його вимоги та в разі виконання ним відповідних умов або подання документів, зазначених у гарантії.

У міжнародній практиці застосовуються *прямі гарантії* та *контргарантії*. За прямими гарантіями банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром. При видачі контргарантій гарантом є, як правило, банк у країні бенефіціара (або третій банк), до якого звертається банк-принципала (банк-поручитель).

Банківські гарантії можуть бути *відзивними* та *безвідзивними*. За останніми зобов'язання банку не може бути скасоване або анульоване без попереднього попередження бенефіціара.

Залежно від наявності забезпечення гарантії поділяються на *покриті* та *непокриті*. *Покритими* є гарантії, які видаються під прийнятне для банку-гаранта забезпечення, а *непокритими* – без забезпечення.

Банківські гарантії поділяються на *платіжні* та *договірні*. Платіжні гарантії виставляються банками в забезпечення платіжних

зобов'язань покупців (боржників) стосовно продавців (кредиторів). Такі гарантії забезпечують інтереси експортерів; вони видаються перш за все при здійсненні розрахунків за комерційними кредитами.

Договірні гарантії виставляються банками в забезпечення інтересів імпортерів (замовників). До договірних гарантії відносять : гарантію оферти, гарантію виконання угоди, гарантія платежу, гарантія авансу, резервний акредитив, гарантія в забезпечення позики, гарантія митного очищення, акцептування та авалювання векселів тощо.

2.8. Аналіз фінансової діяльності банку та дотримання економічних нормативів

1. Нормативи капіталу банку.
2. Нормативи ліквідності
3. Нормативи кредитного ризику та інвестування
4. Аналіз фінансової стійкості
5. Аналіз ділової активності банку

-1-

Економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвиїзного нагляду для здійснення моніторингу. За допомогою економічних нормативів забезпечується стабільна діяльність банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками, унеможливорюється неправильний розподіл ресурсів і втрата капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності.

Національний банк України встановлює наступні економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками:

1. Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1. Регулятивний капітал банку складається із основного та додаткового капіталу.

Основний капітал банку включає *статутний капітал і резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій та додаткових внесків акціонерів у статутний капітал, загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за*

винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів.

Додатковий капітал включає:

нерозкриті резерви;

резерви переоцінки (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти, які повинні відповідати таким критеріям: вони є незабезпеченими банком, субординованими та повністю сплаченими; вони не можуть бути погашені за ініціативою власника; вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій; вони дозволяють відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

субординований борг (звичайні незабезпечені банком боргові капітальні інструменти, які за умовами договору не можуть бути вилучені з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів).

2. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу – Н2 (не менше 10%). Цей норматив відбиває здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку, і менша частка ризику кредиторів / вкладників банку.

Значення Н2 визначається як співвідношення регулятивного капіталу та зважених за коефіцієнтами ризику та платоспроможності сумарних активів і позабалансових інструментів.

При цьому вартість кожного активу та позабалансового інструменту, яка береться до розрахунку значення Н2, визначається так: номінальна вартість зменшується на суму забезпечення кредиту (але не більше, ніж на суму основного боргу за окремою кредитною операцією) та вкладень у боргові цінні папери безумовним

зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав, а також на суму створених резервів під очікувані ризики активних операцій.

-2-

1. Норматив миттєвої ліквідності ($H_{мл}$) встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів. Він визначається як відношення суми коштів у касі (Ka) та на кореспондентських рахунках (Kp) до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками (Pr):

$$H_{мл} = \frac{Ka + Kp}{Pr} * 100$$

Нормативне значення нормативу H_4 має бути не менше 20 %.

2. Норматив поточної ліквідності ($H_{пл}$) встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку. Він визначається як відношення активів первинної та вторинної ліквідності (A) до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31-го дня включно (3):

$$H_{пл} = \frac{A}{3} * 100$$

До активів первинної та вторинної ліквідності при розрахунку нормативу належать готівка в касі, банківські метали, кошти на кореспондентських рахунках і строкові депозити в НБУ та інших банках, боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані НБУ, інші боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції, надані кредити. Значення даного коефіцієнту має бути не менше ніж 40 %.

3. Норматив короткострокової ліквідності $H_{кл}$ встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів і

визначається як співвідношення ліквідних активів (А_л) до короткострокових зобов'язань (З_к) зі строком погашення до одного року:

$$H_{лл} = \frac{A_l}{Z_k} * 100$$

До ліквідних активів при розрахунку цього нормативу відносять готівкові кошти, банківські метали, кошти на кореспондентських рахунках і короткострокові депозити в НБУ та інших банках, короткострокові кредити, що надані іншим банкам. Значення даного коефіцієнта має бути не менше 60 %.

-3-

Нормативи кредитного ризику:

максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – не більше 25%;

великих кредитних ризиків – розмір виданих кредитів не перевищує 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу;

максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру – не більше 5%;

максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам – не більше 30%;

Нормативи інвестування: інвестування в цінні папери окремо за кожною установою – не більше 15%;

загальної суми інвестування – не більше 60%.

Інсайдер банку – особа, яка завдяки своєму службовому становищу або спорідненим зв'язкам має доступ до конфіденційної інформації про діяльність банку, що недоступна широкій громадськості, та може використати її у власних цілях з метою збагачення, одержання неконкурентних переваг, привілеїв тощо.

До інсайдерів – фізичних осіб належать: власники істотної участі; управлінський персонал банку; контролери: особи, які здійснюють зовнішній аудит банку та керівники державних органів, які відповідно до своїх посадових обов'язків здійснюють контроль за діяльністю банків; асоційовані особи: рідні брати, сестри, батьки, чоловік,

дружина або повнолітні діти керівників, контролерів банку та керівників установ – акціонерів банку, які є власниками істотної участі в банку.

До інсайдерів – юридичних осіб належать: власники істотної участі та споріднені особи; асоційовані особи (юридична особа, в якій керівником є батьки, брати, сестри, дружина, чоловік або діти тих керівників і контролерів банку, а також установ – акціонерів банку, які є власниками істотної участі в банку).

Істотна участь – пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

-4-

Основними коефіцієнтами, які характеризують фінансову стійкість банку, є:

коефіцієнт надійності;

коефіцієнт фінансового важеля;

коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів;

коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом;

коефіцієнт мультиплікатора капіталу.

Таблиця 1

Алгоритм розрахунку показників, що характеризують фінансову стійкість банку

	Найменування показника	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника
1	Коефіцієнт надійності	$K_n = \frac{K}{3k}$	Співвідношення власного капіталу (K) до залучених коштів (3k). Характеризує рівень залежності банку від залучених коштів
2	Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{фв} = \frac{3}{K}$	Співвідношення зобов'язань банку (3) і капіталу (K), Розкриває здатність банку залучати кошти на фін. ринку

3	Коефіцієнт достатності капіталу	$K_{дк} = \frac{K}{A_{заг}}$	Розкриває достатність сформованого власного капіталу (К) в активізації та покритті різних ризиків
4	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{зк} = \frac{A_k}{K}$	Співвідношення капіталізованих активів (Ак) і власного капіталу (К). Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)
5	Коефіцієнт захищеності дохідних активів	$K_з = \frac{K - H_a - Зб}{D_a}$ де H_a — недохідні активи; D_a — дохідні активи; $Зб$ — збитки	Сигналізує про захист дохідних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом
6	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_m = \frac{A}{K_a}$	Ступінь покриття активів (А) (акціонерним) капіталом (Ка)

-5-

Аналіз ділової активності банку проводять за допомогою коефіцієнтів:

У частині пасиву:

коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів - питома вага залучених коштів ($Зк$) у загальних пасивах ($П_{заг}$);

коефіцієнт активності залучення строкових коштів – питома вага строкових депозитів ($Д_{стр}$) у загальних пасивах ($П_{заг}$);

коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредитів - питома вага одержаних міжбанківських кредитів ($МБК$) у загальних пасивах ($П_{заг}$);

коефіцієнт активності використання залучених коштів у дохідні активи - співвідношення дохідних активів ($Д_a$) і залучених коштів ($Зк$);

коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель - співвідношення кредитного портфеля ($КР$) і депозитів строкових ($Дс$).

У частині активів :

коефіцієнт рівня дохідних активів - питома вага дохідних активів (А_д) у загальних активах (А_з);

коефіцієнт кредитної активності - питома вага кредитного портфеля (КР) у загальних активах (А_з) ;

коефіцієнт загальної інвестиційної активності в цінні папери - питома вага портфеля цінних паперів і паїв (ЦПП) у загальних активах (А_з),

коефіцієнт інвестицій у дохідні активи - питома вага інвестицій (ЦПП) у дохідних активах (А_д) ;

коефіцієнт проблемних кредитів - питома вага проблемних (прострочених і безнадійних) кредитів (КРпб) у кредитному портфелі в цілому (КР) .